

SLOVENSKI GORNIŠKI RAZLAGALNI SLOVAR

PAVLE ŠEGULA

Od leta 1996 nastaja pri Sekciji za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik SAZU slovenski gorniški razlagalni slovar. Končno smo tako daleč, da v ne tako daljni prihodnosti lahko resno računamo na ta slovar, ki ga Slovenci že dolgo močno pogrešamo. In spet se bo pokazalo, da gorništvu ne predstavlja samo napora, igre ravnovesja in mišic, ampak v vsaj enaki meri tudi kulturno dejavnost.

V prispevku bi rad predstavil nekaj svojih misli in podatkov o tem spočetju. Ni nujno, da je vse natančno tako, kot sem napisal, zagotovo pa predstavlja vsaj del stvarnosti. Prepričan sem, da bo ta in oni lahko dodal marsikaj pomembnega k tej doslej zanemarjeni temi.

MISLIMO OB BESEDI »JABOLKO« NA HRUŠKO?

Po domači Šmarjetni gori in Joštu sem lazil, še preden sem začel hoditi v šola, najmanj šestdeset let zahajam na »ta prave« gore, skoraj petdeset let sem član gorniške organizacije in od poletja 1960 tudi aktivist GRS in Planinske zveze Slovenije.

Ves ta čas se nisem ubadal samo s fizično platjo gorništvu, čeprav je ta njegovo nesporno bistvo. Do znanja sem se tako kot večina drugih prebijal tudi s čtivom, spočetka še redkim domačim in obilnim tujim. Zato že dolgo poznam tisto nepotešenost, ki se poloti človeka, ko naleti na besede in izraze, katerih pomen slutiti ali jih po občutku tudi pravilno dojamemo, ne ve pa, če se morda ne moti in če »ob besedi jabolko morda ne misli na hruško«. Tu lahko pomagajo samo dobri slovarji, povpraševanje, pogovori.

Do odgovora ni vselej lahko priti, saj tistega, kar iščemo, v splošnih slovarjih ne bomo našli ali pa bo celo nápak zapisano. Tudi marsikak razgledan gornik rad uporabi tujke, saj te zvenijo bolj imenitno, da ne rečem skrivnostno. Vsekakor pa je to tudi veliko lažje kot iskati in najti primerno domačo besedo.

Na veliko težav sem naletel pri študiju beril o snegu in plazovih. O marsikaterem istem pojmu so celo učene tuje in domače glave pisale in menile zdaj tako, pa spet drugače in si še danes niso edine. Prav zaradi »mehkega ivja, vejavice,inja, firna, sreža, srena, snežnega ščita, trdih in mehkih klošč« in številnih drugih besed s tega področja smo se pred osemnajstimi leti s tovariši v Mednarodni komisiji za reševanje v gorah lotili pisanja večjezičnega slovarja o snegu, plazovih in obrobni mah.

Ko smo prinašali vsak svoj kupček besed, usklajali in tuhtali, se mi je že kmalu posvetilo, da ni dovolj, če neznano besedo slišimo, jo vidimo napisano in če nam jo nekdo predstavi v naši govorici. Kaj imam, na primer, od tega, če v nemškem besedilu naletim na **filziger Schnee** in mi nekdo pove, da je to **polsteni sneg**, če pa ne vem, kako tak sneg izgleda v živo!

To me je med delom spodbudilo, da sem k vsaki besedi poiskal še razlago, kar je zagotovo veliko vredno, čeprav takšno delo piscu pripravi veliko več težav kot samo pisanje slovarja.

NATANČNO OPREDELJEVANJE POJMOV

Seveda sem ob tem začel razmišljati, kako površno in zanikrno se ljudje sporazumevamo od otroških let naprej. Iz vsakdanjega pogovora si bo otrok ali kdorkoli sčasoma sicer ustvaril sliko o tej in oni stvari in si pri besedah, kot so okno, mati, brat, hiša, dom, drevo, gora in še mnogih drugih predstavljal prav to, kar v resnici pomenijo. Pri večini besed pa si niti starši, niti šola, niti družba kot celota z opisi nič kaj preveč ne belijo glave. Tujki marsikdo nadene slovansko končnico in pomen prikoji po svoje – odtod tudi toliko zmede in nejasnosti. Če nevednež ne vpraša po pomenu tega ali onega izraza, si pogosto niti sami nismo na jasnem, da ne vemo za odgovor in šele ko se znajdemo v resni zadregi, sežemo po Slovarju slovenskega knjižnega jezika ali slovarju tujk z opisi gesel.

Med vrstniki pridejo že kmalu na dan hierarhične zadrege. Nevednež nerad vpraša, ker se s tem postavi v podrejen položaj, njegov vzornik, ki odgovora večinoma tudi ne pozna, pa neznanja ne bo hotel priznati, ker bi bil s tem ob nezasluzeno prednost. In šola?

Deloma ni časa za take razprave, strah pred vzgojiteljem pa je še večji; šolar, študent si misli: »Če bom preveč spraševal, mi cvek ne uide.« In je tiho in se snov naguli na pamet, ne da bi jo sploh dobro razumel.

Če se omejimo na naš gorniški svet, si bomo hitro na jasnem, da večinoma ne znamo natančno opredeliti niti pojma turist, gornik, planinec, alpinist, da ne govorimo o opremi, pojmihi, s katerimi opisujemo gorski svet in tako naprej. Kako naj se potem sploh razumemo, če si tisto, o čemer je beseda, vsak predstavlja drugače in papagajsko kar naprej ponavlja nerazumljive ali napol razumljive izraze?

V času svojega zavestnega in organiziranega dela v planinski organizaciji sem pogosto naletel na vprašanja te vrste, na katera nisem dobil ali dal točnih odgovorov, čeprav se nikoli nisem bal pokazati svojega neznanja in vprašati. Dober poznavalec hitro sam ugotovi, kaj kdo ve in česa ne ve. Če neznanje prikrivamo, se kvečjemu še osmešimo!

Zdravilo je znano: dobri učbeniki, dobri predavatelji, dobra razlaga, dosledni spraševalci, ki ne gledajo skozi prste in nam tako ali drugače jasno povedo, kje šepa naše znanje. Ker pa vsak pisec le ni tudi veščak za besedje, bi morali pri Planinski zvezi že zdavnaj imeti svoj odbor za gorniške izraze ali, če že hočemo, terminološki odbor, ki bi sproti čistil obstoječe nejasnosti, spremljal novosti in skrbel, da bi za sleherni tujko in neznanu besedo poiskali ustrezen domač izraz.

POTREBUJEMO TERMINOLOŠKI ODBOR!

Pogled nazaj pokaže, da takega odbora ni bilo, odkar obstaja naša organizacija. Še več: če je kdo kdaj kaj takega predlagal, je predlog ostal neusliščan, brez odgovora. Bolj žilavi, kot je bil, npr., **dr. H. Tuma**, so svoje opravili, niso pa našli posnemovalcev in dejavnost je za njimi zamrla. Delo je ostalo enkratno dejanje, ki ga je že kmalu zajela pozaba. Ljudi, ki bi ga nadaljevali, ni bilo.

B. Režek, ki je slovel tudi po sočnem, izvirnem jeziku, s svojimi jezikovnimi prispevki ni imel sreče. Iz meni neznanih razlogov mu Planinski vestnik ni objavil njegovega dela, ki se je na srečo ohranilo vsaj na Inštitutu za slovenski jezik. Odklonilen odnos PZS je bil voda na mlin njegovi muhasti naravi. Prosil sem ga, naj mi dá na vpogled svojo zbirko, da bi si ogledal besede, ki zadevajo sneg, a me je usmeril na UO PZS, češ, »naj mu najprej neha nagajati in objavi že oddano in tudi plačano snov, potem pa bo pripravljen na pogovor«.

Pisci Planinske in Alpinistične šole in drugih priročnikov so specialne izraze pilili s pomočjo strokovnjakov zadevnih področij. Žal spet ni bilo telesa, kjer bi se znanje zbiralo, shranjevalo in bilo na voljo vsem – terminološkega odbora.

V šestdesetih ali sedemdesetih letih je UIAA pripravljala svoj frazeološki slovar. Za sodelovanje je prosila tudi PZS. Zadevo so z vsem dolžnim zaupanjem naprtili meni – bil sem pač priden in trmast delavec, delo pa tako in tako ni bilo plačano. Nisem se ga branil, saj če delaš, se tudi učiš in napreduješ v znanju. Nekako sem poiskal odgovore, pomagal mi je tudi alpinist – geograf **Jure Senegačnik** in morda še kdo.

Na Srečanju treh dežel v Vidmu je **Franco Slataper** od CAI predlagal izdelavo Slovarčka za planince. Potrdil naj bi dobro voljo pripadnikov treh ljudstev in prispeval k lažjemu sporazumevanju med planinci – sosedi. Naša delegacija je blagohotno opolnomočila mojo malenkost, o kakem delovnem odboru pa ni bilo besede. Avtorja, entuziasta, s katerim sva se v dveh desetletjih prijateljsko zblížala, nisem želel pustiti na cedilu, pomagal sem mu po najboljših močeh in se pri tem spet veliko naučil. Zahtevno lekturo je opravila **Darinka Petkovšek**.

Na začetku osemdesetih let sem že »visel« na šestjezičnem slovarju Sneg in plazovi in je gospod Franco tudi meni precej pomagal.

Dr. France Malešič me je v času priprav petega dela Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) na Inštitutu za slovenski jezik SAZU (ISJ SAZU) »potunkal« med sodelavce za gorniške izraze. Pošiljali so mi vprašanja in odpisoval sem, neredko po poprejšnjem posvetu s katerim od planinskih znancev. Tudi to je bilo v obojestransko korist.

MINILO JE PRVO LETO DELA

Leta 1995 se je g. Slataper odločil, da slovar temeljito predela, ga razširi in mu doda še hrvaško besedje. Spet sva se srečevala vsak mesec, zgodilo se mi je

celo, da so na pisna vprašanja – zlasti o opremi – s slovenskimi izrazi pridno pomagali **A. Golnar, B. Jordan, Z. Korenčan, F. Malešič, B. Mlač, D. Polajnar, B. Pollak, F. Savenc, S. Slejko, I. Tomazin, B. Vengust** in **B. Zupet**.

Gospa profesorica **Marjeta Humar**, s katero sem se seznanil pri delu za SSKJ, še bolj pa potem, ko je postala lektorica šestjezičnega slovarja Sneg in plazovi, je med srečanji večkrat načela razpravo o slovenskem gorniškem slovarju in se zanimala, kako bi se lotili tega dela.

Kot strokovnjakinja in vodja Sekcije za terminološke slovarje ISJ SAZU je idealna osebnost, ki na »nevtralnem ozemlju« povezuje delavaljne apostole PZS in bo zadano nalogo z njihovim sodelovanjem zanesljivo tudi uspešno izpeljala.

Prvi koraki so bili storjeni že konec leta 1996. Zbralo se nas je precej potencialnih sodelavcev, ki pokrivamo različne dejavnosti.

Že na začetku smo se domenili, da bo slovar razlagalen. Vsak izraz bo imel ustrezen opis, po potrebi tudi skico, fotografijo. Dodali naj bi mu najmanj še nemške, angleške in francoske ustreznike, po možnosti tudi italijanske in španske.

Vsak je dobil nalogo, da iz obstoječih virov – člankov, knjig, slovarjev – s svojega interesnega področja (in iz-

namesto komentarja

ZASTRTO SONCE

Z veliko nestrpnostjo sem zvečer čakal na vremensko napoved, pa ni bila preveč obetavna. Pravzaprav tudi poznojesenski čas ni dopuščal soncu kdovekakšne moči. Toda nisem spremenil načrta. Predolgo sem se že veselil in načrtoval ta izlet.

Spal sem bolj slabo. Pred utrujenimi očmi so se mi vrstili prizori iz mojih mlajših let, ko skoraj ni bilo nedelje, da ne bi šel v gore. Seveda so bile takrat sobote delovni dnevi. Potem pa so prišla leta, ko zaradi bolezni in več operacij nog nisem mogel več nikamor. Izgubil sem že vsako upanje, da se bom še kdaj povzpel v kraljestvo gorá. Hrepenenje pa je bilo vse močnejše in vse bolj razdirajoče. Nečak mi je čisto pripovedoval o svojih potepih po gorah, da me je le še bolj vlekle na pot, za katero sem vedel, da je ne zmorem.

»Stric, poizkusi vendar, z majhnimi koraki se daleč pride!« mi je dajal poguma nečak.

In res, pričel sem z nekaj koraki po sobi, pa do trgovine in nato do bližnjega gozda in vse bolje mi je šlo. Tako je končno po dolgih letih napočih dan, ko se bom spet preizkusil tudi na pravi planinski poti. Z nečakom sem zmenjen, da se zapeljeva z njegovim avtom, pa tudi po poti bo z menoj.

»Za družbo,« je obzirnó rekel.

ven njega) zbere čim več besed, ki bodo po strokovni presoji sprejete v ožji izbor.

Za nami je leto dni prizadevanj in rednih delovnih sestankov, na katerih obravnavamo izraze, ki jih na podlagi poprejšnjega dela in sej pripravi strokovna služba ISJ. Seje so zanimive, čeprav pogosto tudi naporne. Napredek je zdaj večji, zdaj manjši, včasih komaj zaznaven. Razprave so kdajpakdaj tudi vroče, kar potrjuje že izrečeno misel, da večkrat tisti, ki mislimo, da stvar poznamo, ostanemo brez besed ali celo ugotovimo, da smo bili na napačni sledi.

Minulo je prvo leto dela, s katerim smo po mojem mnenju lahko zadovoljni; hitreje se z amaterji najbrž ne da napredovati. Da bi le tudi v prihodnje šlo podobno naprej! Dela bo gotovo še zelo veliko, saj do tega hipa zagotovo nismo zbrali niti vseh v poštev prihajajočih besed. Spet in spet se odpirajo nova obzorja.

Led je prebit, delo je steklo, tudi konec najbrž ni več nedosegljivo daleč.

Ne bo torej odveč, če UO PZS že sedaj pomisli, da je končno prišel čas, da nehamo odlašati in končno ustanovimo Odbor za gorniške izraze.

Gre za delo, ki terjaja stalnost, neprestano spremljanje novosti in sprotno iskanje izrazov, ki zanimajo gornike. Maščuje se vsaka malenkost. Čim zamudimo pravi trenutek, se v naše besedje skoraj zanesljivo vtihotapi

Sporočilo iz pisarne Planinske zveze Slovenije

V januarski številki Planinskega vestnika niso bili natančno navedeni popusti pri nekaterih letošnjih članarinah za planinsko društvo in naročniki na Planinski vestnik. Člani A, za katere je letošnja članarina 4000 tolarjev, naj sami ali prek svojih planinskih društev čimprej pošljejo Planinski zvezi Slovenije na Dvoržakovo 9 v Ljubljani kartonček o članarini A, da jim iz pisarne PZS pošljejo Koledar akcij za leto 1998 in za 25 odstotkov manjši račun – položnico za letno naročnino na Planinski vestnik, če pa so položnico že prejeli, naj od 3500 tolarjev, kolikor je letna naročnina, odštejejo 25 odstotkov in to vsoto pošljejo na PZS. – Če sta oba starša člana planinskega društva, pri čemer vrsta članstva ni pomembna, imajo vsi otroci, ki so člani C, pri članarini 50 odstotkov popusta. Člani, starejši od 70 let, lahko, če želijo, pri članarini B uveljavljajo 40-odstotni popust.

nova spakedranka, ki se je morda nikoli več ne bomo znebili.

Če bomo priložnost tudi tokrat zamudili in zapravili, nam najbrž res ni pomoči.

»Za varstvo,« sem hvaležno pomislil.

Ko sva pripeljala do parkirišča in izstopila, je iz poznojesenske megle celo rahlo rosilo, pa naju to ni odvrnilo od najinega načrta. Pričela sva se vzpenjati. Lažje je šlo, kot sem pričakoval. Kot bi se iz mokrega kamenja vame prelivala neka čudna energija. Ko sva prečkala melišče, se je megla malo dvignila, v bližini pa se je oglasila kavka: kakor bi me gora hotela pozdraviti, se mi je zdelo. Bil sem srečen; gora me ni pozabila, kot nisem jaz pozabil nje, še vedno je bila med nama nevidna vez, ustvarjena že nekoč zdavnaj.

Skozi hladan zrak je bilo čedalje glasneje slišati glasove ljudi, ki so prihajali za nama. V njihov pogovor so se vpletale grde kletve. Krhki kristal gorske tišine je bil razbit. Planina se je zavila v meglo, kot da se skriva pred grobimi besedami vsiljivcev, ki so se vzpenjali po njenih poteh, pa je niso spoštovali – ne nje ne njenih tišine željnih in plahih prebivalcev.

Ko so dospeli do naju, so morali upočasniti korak, ker se na ozki poti nisva imela kam umakniti. Niso pozdravili, le mimo so zdrveli, ko sva jim lahko dala prostor. Štirje moški v najboljših letih so bili. Nič niso gledali okoli sebe, niso videli poznojesenskih rož, niso slišali, kako si je cvetje v vetru šepetal, kot da se pred zimo poslavlja. Samo hiteli so, kot da naskakujejo kakšen namišljen rekord. Veter je prinesel do mene pripombo enega izmed njih:

»Kaj neki si mislijo takile nedeljski izletniki, da se kot polži plazijo po teh poteh!«

Drugi mu je odgovoril: »Si videl starega? Kaj neki rine v gore, še kap ga bo zadela in ga bodo morali vlačiti v dolino!«

Zabolelo me je pri srcu. Seveda sem bil nedeljski planinec – pa so bili tudi oni, saj je bila vendar nedelja! Seveda sem star, a bodo tudi oni nekoč, če jih njihovo brezglavo pehanje ne bo prej pahnilo čez rob! Hodil sem v planine, ko njih še ni bilo. Gore sem ljubil, kot ljubiš žensko, jemale sem jih počasi, občudoval njihovo lepoto, čutil sem, ko so se mi naklonjeno vdajale in mi razkrivale svoje prelestne skrivnosti, oni pa so gore premagovali, jih zavzemali, kot bi posiljevali.

V to, da pridem danes na goro, sem morda vložil več volje in truda, kot ga je bilo potrebno v mladih letih za marsikateri prvenstveni ali ponovitveni vzpon. Vprašal sem nečaka:

»Ali so se ljudje res tako spremenili? Ali so planinci postali ljudje brez srca in kulture? Preklinjajo v tem svetem kraju, kot bi onečaščali svetišče! Ne pozdravljajo, ampak žalijo!«

»Ne, stric, še vedno so planinci oziroma gorniki ljudje s srcem in kulturo, le izjeme so tudi tu, ki potrjujejo pravilo.«

Po njegovih spodbudnih besedah sem spet lažje korakal po ljubljani poti, grd madež pa je vendarle ostal globoko v meni, kot da bi se temen oblak potegnil čez sonce.

Marko Lebar